

KÜLPOLITIKAI ATTITŰDÖK ÉS SZAKPOLITIKAI HATÁSUK: A REPREZENTÁCIÓ ÉS RÉSZVÉTEL LEHETŐSÉGEI A JELENKORI MAGYAR KÜLPOLITIKÁBAN*

Kacziba Péter–Kákai László

Bevezetés

A 2020-as évek elejére komplexebbé és instabilabbá váló nemzetközi környezetben a külpolitika vitális jelentőségű szakpolitikává vált. Szerepének felértékelődését a határokon átívelő politikai, biztonsági, gazdasági, egészségügyi és környezeti kihívások magyarázzák, amelyek megfelelő kezelése a kormányzati hatékonyság fajsúlyos fokmérője lett. Noha az Európai Unió (EU) tagállamai ezekre a kihívásokra eltérő módon reagáltak, jellemzően az euroatlanti partnerség megerősítésére törekedtek. Magyarország a 2010-es kormányváltás és különösen a 2011-ben meghirdetett keleti nyitás óta eltérő koncepciót képviselt. Az orientáció eredetileg az EU- és NATO-kötelezettségvállalások kiegészítését ígérte, azzal a céllal, hogy Magyarország hatékonyan tudjon reagálni a multipoláris átalakulással járó nemzetközi szerkezetváltásra, elsősorban, de nem kizárólagosan az Ázsiában zajló gazdasági növekedés vonatkozásában (Tarrósy–Vörös 2014). Noha a korszakban hasonló irányváltásokat más uniós tagállamokat is végrehajtottak, a multivektorális magyar orientáció utóbbiaktól eltérően a COVID–19 és a 2022-ben kezdődő orosz–ukrán háború után is megtartotta az euroatlanti partnerekkel szembeni kritikus hozzáállását. Az ellentmondásos irány a jogállamisági problémák mellett tovább mélyítette Magyarország és EU, valamint NATO partnerei közötti ellentéteket, és vitákat eredményezett a magyar külpolitika nyugati elköteleződését illetően (Atamanenko–Konopka 2022; Kazharski–Makarychev 2021; Kempe 2024).

Ezekben a vitákban euroatlanti szövetségeseink elsősorban a magyar kormány Oroszországgal és Kínával fenntartott szoros kapcsolatát sérelmezték.

Oroszország esetében a kritikai attitűd már a világvárvány előtt megjelent, azzal vádolva Magyarországot, hogy sorozatos vétőtevékenységével Moszkva stratégiai céljait segíti. Szintén elítélték az oroszoknak biztosított beruházási lehetőségeket, egyebek mellett a Paks 2 atomerőmű építési engedélyét és a Nemzetközi Beruházási Bank budapesti székhelyének létrehozását (Kalotay 2022; Waisová 2020). Ezek a kritikák 2022 után kiegészültek, például az orosz energiafüggőség fenntartására, Svédország NATO-csatlakozásának késleltetésére, a Kreml dezinformációinak terjesztésére, valamint az Ukrajnának szánt segélycsomagok vétőira vonatkozó vádakkal (Gizińska–Sadecki 2023). A Kínával kialakított szoros kapcsolatok szintén kritikát váltottak ki. Ezen a területen elsősorban az EU-s irányelvekkel szembeemelő kínai beruházásokat ítélték el, például a Budapest–Belgrád vasútvonal építését, a Huawei 5G technológiájának kialakítását, valamint a budapesti Fudan Egyetem kampuszának terveit, amiket a kritikusok az euroatlanti blokk potenciális sebezhetőségeként értékelték (Venne 2022).

A magyar kormány ezekre a kritikákra nemzetközi és hazai kommunikációs kampányokkal reagált. Ezek egy része geopolitikai szükségszerűségből kívánta levezetni a külpolitikai egyensúlyozás okait, arra hivatkozva, hogy az ország elhelyezkedése és a környező hatalmi tömbök földrajzi közelsége pragmatikus orientációt követel meg (Orbán 2023). A kampány másik vetülete a kritikákat kívánta ellensúlyozni, előbb az EU-val, később a Biden-adminisztrációval kapcsolatban. A narratívában a kollektív nyugat, és különösen az Unió egy expanzionista hatalmi blokként jelent meg, amely a magyar szuverenitás és a hagyományos értékek felszámolására törekszik, a globalizmus terjesztésével kívánja kisajátítani gazdasági előnyeit és beavatkozik belügyeibe (Dudlák 2023; Schlipphak–Treib 2017, Szabó–Palócz 2021). Ezeket a véleményeket a magyar kormányzat hazai és nemzetközi környezetben egyaránt népszerűsítette, véleménycikkek, televíziós interjúk, online hirdetések, óriásplakát-kampányok, célzott politikai lobbitevékenységek és közösimédia-taktikák révén terjesztette.

Noha a jelenlegi magyar külpolitikai orientációnak és az ahhoz kapcsolódó vitának széles szakirodalma van (Bartha 2018; Kopper et al. 2023; Schmidt–Glied 2024; Varga–Buzogány 2021; Visnovitz–Jenne 2021), kevés szó esik arról, hogy a közvélemény a fenti vélemények közül melyik álláspontot támogatja, illetve mekkora mértékben. Másként megfogalmazva: a magyar külpolitika társadalmi megítéléséről kevés véleménykutatás áll rendelkezésre, annak ellenére, hogy a többségi attitűdök reprezentáltsága legitimálhatja a kormányzat orientációját, vagy épp ellenkezőleg, az azzal ellentétes kritikai véleményeket. Ebben a tekintetben a Fidesz ismételt választási sikerei bizonyos fokú támogatottságra utalnak, azt sugallva, hogy a magyarok többsége jóváhagyja a kormány külpolitikai orientációját. Ezeket a következtetéseket jelentősen árnyalják azok a politikatudományi eredmények, amelyek szerint a külpolitikai kérdések csak korlátozottan befolyásolják a választási preferenciákat, érdemi hatásuk a pártválasztásra elsősorban gazdaságilag fejlett országokban, illetve jelentős külső kihívásokkal küzdő államokban van (Jastramskis 2023; Oktay 2018).

Ezzel párhuzamosan éles vita zajlik a közéletben, amelyben nemcsak az ellenzék, korábbi külügyminiszterek és diplomaták, akademikusok és a civil társadalom képviselői, de közvetetten a kormánypárt magasrangú tisztségviselői is kifejezték nemtetszésüket, különösen az euroatlanti partnerekkel való kapcsolatok romlása kapcsán (Bartha 2018; Krekó 2015; Stumpf 2024; Vass 2023). A témával kapcsolatos kevés közvélemény-kutatás részben alátámasztja ezt az ellentmondásos tendenciát és a külpolitikai attitűdök rétegzettségére utal. Eredményeik egyfelől alátámasztják a többségi társadalom konzisztens nyugati irányultságát, másfelől jelzik Oroszország és Kína megítélésének fokozatos javulását, különösen a kormánypárti szavazók körében (Bíró-Nagy et al. 2023; Enyedi–Szabó 2022; Krekó 2018; Rényi 2022).

Tanulmányunk utóbbiakból kiindulva arra keresi a választ, hogy a magyar közvélemény külpolitikai percepciói mennyiben tükröződtek a kormány hivatalos irányvonalában, továbbá, hogy ezek az attitűdök a különböző érdekcsoportok reprezentációján és a nyilvánosság befolyásán keresztül milyen mértékben jelentek meg a szakpolitikai döntéshozatalban. E kérdésekhez szorosan kapcsolódik, hogy vajon az attitűdök formálásában, valamint a külpolitikai döntések alakításában milyen szerepet játszanak az érdekcsoportok vagy a civil szféra reprezentánsai. Egyáltalán mely szereplők és szervezetek képesek ma Magyarországon érdemi hatást gyakorolni a külpolitikai orientációra? Milyen összefüggés figyelhető meg ezen szereplők attitűdjei és a kormányzati álláspont támogatása vagy épp ellenzése között, illetve mindegyik milyen kormányzati reakciók láthatók (például GONGO-k szerepvállalása kapcsán)?

Ezen kérdések megválaszolása érdekében a tanulmány először bemutatja a közvélemény külpolitikára gyakorolt hatásának elméleti kereteit. Ezután összegzi a magyar külpolitika 2010 utáni főbb irányait és döntéshozatali struktúráit, majd ezeket összeveti a nyilvánosság külpolitikai percepcióival és a külügyi érdekcsoportok befolyásával. Az elemzés szekunder forrásokon és egy 2024. február 2. és 14. között végzett, 800 fős véleménykutatás eredményein alapul. A tanulmány az eredményeket a diszkusszió részben értelmezi, ahol felvázolja a magyar közvélemény külpolitikai attitűdjeinek jellemzőit és befolyási potenciálját, majd az esettanulmány eredményeinek összegzésével megválaszolja a kutatási kérdéseket.

Elméleti háttér: Attitűdök és reprezentáció a külpolitikában

Az elméleti rész a külpolitikai attitűdökkel kapcsolatos szakirodalmi eredményekre koncentrál, valamint felvázolja a társadalmi preferenciák külügyi reprezentációjának lehetséges modelljeit. Előbbivel kezdve megállapítható, hogy a klasszikus politikatudományi megközelítés a külpolitikai döntéshozás elemzésekor negligálta a nyilvánosság szerepvállalásának lehetőségét. A hidegháború elején kialakított Almond–Lippman-konszenzus szerint a közvélemény alapvetően a belpolitikai ügyekre koncentrál, a nemzetközi folyamatok korlátozottan érdeklik, azokkal kapcsolatban tájékozatlan, közömbös, véleménye szélsőségesen változékony (Almond 1956; Lippmann 1955).

A korszakra jellemző realista elméletek megerősítették ezt az álláspontot, hiszen az államot egységes szereplőként írták le, amelyben a külpolitika alakítója a nemzeti érdekeket priorizáló és a közvéleményt negligáló politikai elit (Morgenthau 1948; Walt 1998). A klasszikus megközelítés tehát a nyilvánosságot a nemzetközi ügyek marginális, elszigetelt és uniformizált részének tekintette, amelynek érdemben nincs befolyása a külpolitikai döntésekre (Kertzer 2023).

Ez a hagyományos álláspont az 1960-as évek végén kezdett megkérdőjeleződni, amikor egyes társadalmi mozgalmak konkrét külpolitikai követeléseket is megfogalmaztak, például az Egyesült Államokban, Franciaországban vagy Csehszlovákiában. A realizmus versenytársaként megerősödő neoliberális elmélet adoptálta ezt a fejleményt, és amellett érvelt, hogy a globalizmus a nem-állami szereplők politikai térnyerését eredményezi. A külpolitika területén ez a kormányzatoktól független narratívák megjelenését okozza és hozzájárul ahhoz, hogy nem állami szereplők alternatív magyarázatokat juttassanak el a választókhoz, ebből következően – közvetve vagy közvetlenül – befolyásolják a külügyi döntéshozatalt (Rosenau 1980). Hasonló koncepciót alakított ki a konstruktivista elmélet. Az 1980-as években megjelenő irányzat ugyanakkor a nyilvánosság egészére koncentrált, azzal érvelve, hogy a nemzeti társadalmak saját, bár gyakran változó normákkal, identitásokkal és kultúrákkal rendelkeznek (Flockhart 2016). Ez a kognitív környezet a külpolitikai döntéshozatalban is tükröződik, hiszen a külpolitikai elit a belföldön beágyazott társadalmi normákat externalizálja (Adler 2008).

A korabeli elméletek mellett empirikus vizsgálatok is megkérdőjelezték az Almond–Lippman-konszenzust és arra a következtetésre jutottak, hogy a külpolitikával kapcsolatos társadalmi attitűdök relatíve stabilak és racionálisak (Holsti 1992; Page–Shapiro 1992). A külpolitikai attitűdök forrásáról ugyanakkor eltérő álláspontok alakultak ki. Az első érv közelebb állt a realista elmülethez, és egy felülről lefelé irányuló (top-down) modellt körvonalazott, amelyben a közvélemény külpolitikai attitűdjeit az elittől nyeri (Efimova–Strebkov 2020). Ebben az összefüggésben az elitek számos szereplőre utalhatnak, például a politikai, gazdasági, vallási és tudományos élet képviselőire, a sajtóra vagy külföldi hatalmakra (Eichenberg 2016). Ezek a szereplők képesek meghatározni a közbeszéd irányát, a külpolitika területén pedig külpolitikai narratívákat és értelmező magyarázatokat közvetítenek a nyilvánosság számára, amely hajlamos ezeket elfogadni, mivel nem rendelkezik mélyebb ismeretekkel a nemzetközi folyamatokról (Almond 1956; Lippmann 1955). Bár a felülről lefelé irányuló modell jelentős befolyást sugalmaz, az elitek hatása rendszertípusonként eltérő. Pluralista rendszerekben az egymással versengő elitek nézetei alakítják a közvélemény hozzáállását, ezáltal biztosítva alternatív magyarázatok együttélését. Ettől eltérően az autoriter rendszerekben a társadalmi megítélés alakításának képessége a politikai vezetés köré összpontosulhat, amely az attitűdformáló külpolitikai narratívák diverzitását korlátozza (Zimmerman 2002).

Míg a felülről lefelé irányuló modell a realista elmülethez igazodott, addig az alulról felfelé építkező (bottom-up) megközelítés a liberális és konstruktivista elmüleletekkel állt összhangban. A modell alapvetése, hogy az egyének az elit által

kialakított külpolitikai narratívákat személyes tapasztalatok, értékszemléletek, iskolázottság, ideológia vagy párthovatartozás alapján szelektálják (Zaller 1992). Kertzer (2023) a szelekciós folyamatban két fő irányt azonosított. A horizontális esetben az egyén külpolitikai attitűdjei a militáns és az együttműködő internacionalizmus között mozognak, ahol előbbi a biztonságot és az elrettentést, utóbbi pedig az együttműködést és a multilateralizmust részesíti előnyben (Holsti 1992). A vertikális esetben a konkrét külpolitikai kihívásokkal szembeni attitűdöket hierarchikusan strukturált értékek határozzák meg. Ezek közé tartoznak a személyes tapasztalatok, világnézetek, a politikai beállítottság, a párthovatartozás vagy a politikai döntéshozók kollektív megítélése. Ezek a tényezők együttesen irányítják az egyéneket a konkrét külpolitikai attitűdök kialakításában (Kertzer 2023).

Az attitűdökhöz hasonlóan a társadalmi mozgalmak és a közvélemény külpolitikai befolyásáról is eltérő vélemények alakultak ki. A nemzetközi viszonyok eleméletei ebben a kérdésben is megosztottak: a realisták megközelítésében a nyilvánosságnak korlátozott hatása van a külpolitikai döntéshozatalra, a liberálisok a külpolitikát pluralista produktumnak, míg a konstruktivisták a hazai normák externalizációjának tekintik (Walt 1998). A felülről lefelé és alulról felfelé építkező modellek szintén eltérő álláspontot képviselnek. Az előbbi szkeptikusabb a társadalmi befolyás lehetőségeivel kapcsolatban. Érvéle szerint a nyilvánosság preferenciáit végső soron a politikai döntéshozók és az elitek határozzák meg, ebből kifolyólag a társadalmi mozgalmak limitált befolyása is felülről vezényelt. Mindazonáltal ez a modell is elismeri, hogy a közvélemény nagyobb hatással van a külpolitikára, ha az elitek megosztottak és a választók támogatását keresik (Efimova–Strebov 2020). Ideális esetben ez nemcsak a népszerűbb külpolitikai koncepciók kiválasztását teszi lehetővé, hanem a népszerűtlenek korlátozását is (Baum–Potter 2015). Tulajdonképpen ez az érvelés határozza meg az alulról felfelé építkező modell véleményét is, amely azonban úgy véli, hogy a közvélemény döntéshozatalra gyakorolt hatása állandó, nemcsak alkalmoszerű. Ez az állandó befolyás az egyének relatíve stabil külpolitikai percepcióiból és a döntéshozatal nyilvános ellenőrzéséből fakad, amely a fékek és ellensúlyok, valamint a társadalmi mozgalmak érdeképviselete révén képes alakítani a külpolitikai eredményeket (Risse-Kappen 1991).

A különböző perspektívák áthidalására a szakirodalom egy kombinált elemzési modellt dolgozott ki. A modell a külpolitikára gyakorolt pluralista befolyás azonosításakor a politikai intézmények központosításának szintjét, a társadalmi széttagoltság viszonyait és a közpolitikai hálózatok (policy network) feletti ellenőrzés mértékét vizsgálja (Gourevitch 1986; Katzenstein 1985). Risse-Kappen (1991) véleménye szerint e három belföldi tényező viszonyrendszere és elrendeződése határozza meg az elitek azon képességét, hogy politikai akarukat a nyilvánosságra kényszerítsék. Például a nagyfokú intézményi centralizációval rendelkező erős államokban a társadalom ellenőrzésére és a belföldi ellenállás leküzdésére rendszerszintű képességek állnak rendelkezésre. Ettől eltérően a gyenge, széttagolt intézményekkel rendelkező államok korlátozottan képesek a kormányzat politikai akarát a nyilvánosságra kényszeríteni, mivel a decentralizált egységekben a nem

állami érdekek befolyásának lehetősége számottevőbb. Az intézmények mellett a társadalmi struktúra is nagyban befolyásolja az állam és a társadalom közötti viszonyt. Az előző logikát követve egy polarizált vagy széttöredezett társadalom korlátozott potenciállal rendelkezik a társadalmi szervezetek mozgósítására, míg egy kevésbé heterogén nyilvánosságnak nagyobb esélye van a kollektív nyomásgyakorlásra. Az előző kettő alapján a kombinált modell utolsó tényezője az a kérdés, hogy ki rendelkezik domináns kontrollal a közpolitikai hálózatok felett, azaz az állam, a társadalom vagy mindkettő hozzáfér-e a külpolitikai döntések alakításához. Az adott konfigurációtól függően (erős állam + polarizált társadalom; erős állam + homogén társadalom; gyenge állam + homogén társadalom; gyenge állam + polarizált társadalom) a külpolitikai döntéshozatal formáját végső soron vagy egy domináns tényező, vagy pedig a hasonlóan gyenge egységek közötti alkufolyamat determinálja (Uo.).

A kombinált modell érvényességét empirikus vizsgálatok bizonyítják. Ezek alapján a szakirodalom a külpolitika formálását ma már egy integrált jelenségnek tekint, amelyet alulról felfelé és felülről lefelé irányuló modellek egyaránt befolyásolnak (Eichenberg 2016; Kertzer 2023). Ebben a komplex képletben a kormányzatok akkor vannak a legkényelmesebb helyzetben, ha az elitek és a közvélemény konszenzusra jut. Ennél nagyobb kihívást jelent, ha a társadalmi többség aktívan szembenáll a kormányzati orientációval, aláásva ezzel a külpolitika egységét. Almond (1960) szerint ezek az ellentétes percepciók akkor váltanak ki társadalmi elégedetlenséget, amikor a társadalom részének vagy egészének a létét negatív folyamatok befolyásolják. Ez kiegészíthető Powlick és Katz (1992) véleményével, akik szerint kormányzati stratégiákkal szembeni társadalmi elégedetlenség akkor erősödhet fel, ha a versengő elitek alternatív politikai orientációikat hatékonyan népszerűsítik. Ez jobban megvalósítható a plurális kommunikációs környezettel rendelkező demokratikus országokban, és korlátozottan érvényesíthető az autokratikus rendszerekben, ahol a jellemző központosított ellenőrzés, a média monopolizálása és a nem kormányzó elitek kirekesztése korlátozza a közbeszédben jelenlévő külpolitikai orientációk pluralizmusát (Efimova–Strebkov 2020; Tang 2005).

A magyar kontextus: külpolitikai orientáció és szakpolitikai mechanizmusok

Noha a keleti nyitáshoz kapcsolódó külpolitikai irányváltás részletei széleskörben ismertek, a tanulmány kontextusának bemutatásához érdemes azokat röviden áttekinteni. Ebben a tekintetben a kiindulópont a 2010-es kormányváltás, amely után a magyar külpolitikában felerősödtek a multidimenzionális tendenciák. Elméleti szempontból az új külpolitikai felfogás leginkább a (defenzív) realizmussal talált közös nevezőt, ennek megfelelően a nemzetközi rendszert és az abban lezajló folyamatokat Magyarország biztonságát fenyegető környezetként azonosította. Az új geopolitikai megközelítésben központi szerepet játszott a globális tér átalakulásának valószínűsítése.

A 2011-ben meghirdetett keleti nyitás mögött álló egyik legfontosabb érv ennek megfelelően az ázsiai hatalmak politikai és gazdasági felemelkedésének és az euro-atlantizmus hanyatlásának prognosztizálása volt, amelyet a kormányzat egyszerre látott fenyegetésnek és lehetőségnek (Matolcsy 2023). Előbbi olvasatban Magyarország földrajzi elhelyezkedése okán geopolitikai törésvonalak ütközőzónájában helyezkedik el, amely egy átalakuló és blokkosodó világrendben az eltérő nagyhatalmi érdekek okán destabilizálhatja az országot. A második eset ugyanezeket a jellemzőket előnyként azonosította, arra hivatkozva, hogy az ország rendszerszintű pozíciói közvetítő szerepet biztosíthatnak, és egy megfelelően artikulált külpolitika révén centrális pozíciókat alakíthatnak ki a kelet és nyugat közötti transzferfolyamatokban (Orbán 2023).

Ez a geopolitikai értelmezés egy ellentmondásos külpolitikai egyensúlyozást eredményezett, amelynek három fő célkitűzése volt:

- (1) A feltörekvő hatalmi központokkal történő kapcsolatépítés mellett fenntartani az ország nyugati beágyazottságát;
- (2) a lehető legsemmlegesebbnek maradni és közvetíteni az ellentétes geopolitikai érdekek között;
- (3) illetve támogatni a hasonló politikai irányultságú politikai pártokat és vezetőket, Magyarország nemzetközi pozícióinak megerősítése érdekében.

2010 óta ezek a prioritások számos külpolitikai lépésben megmutatkoztak. Az első prioritás a keleti nyitásban öltött testet, amely Magyarország egyensúlyozási koncepcióját a keleti és nyugati érdekek közötti navigáció szükségszerűségével igyekezett legitimálni (Pap–Kitanics 2014). A második elsősorban, de nem kizárólagosan az orosz–ukrán háborúban nyilvánult meg, amelyben a magyar kormány elismerte az agressziót, de semlegességre törekedett (Koenen 2023). A harmadik cél megvalósulása általában kiemelt jelentőségű külföldi választások előtt volt a legszembevetőbb, amikor a magyar kormány olyan szövetségeseket támogatott, mint Donald Trump, Jair Bolsonaro, Giorgia Meloni, Marine Le Pen, Geert Wilders vagy Robert Fico (Higgins 2023).

A külpolitikai irányváltás szakirodalmi értékelése vegyes összképet mutat. Gazdasági szempontból az EU 2008-as pénzügyi válságból való lassú kilábalására adott pragmatikus válaszként értékeli, ugyanakkor rámutatnak a konkrét előnyök, a jövedelmezőség és a fenntarthatóság hiányára (Deregözü 2019; Farkas et al. 2016). Politikai szempontból az orientációt Magyarország összetett történelmi és kulturális hagyományainak ötvözeteként, a keleti partnerségek és a nyugati kötelezettségvállalások kiegyensúlyozásaként, illetve populista külpolitikaként jellemezték (Balogh 2022; Pap–Kitanics 2014; Varga–Buzogány 2021).

Bármelyik nézőpont is a helytálló, a külpolitikai irányváltás megértéséhez a szakpolitikai döntéshozatal vizsgálatára is szükség van. Ezen a területen a legfontosabb kiindulópont a Fidesz-kormányok elmozdulása a jó kormányzás elveitől a jó kormányzat modellje felé. Az új koncepció 2010 óta eltávolodott a korlátozott állami beavatkozás, a liberalizáció, a decentralizáció és a privatizáció neoliberális érveitől.

Ehelyett a jó kormányzat modellje vált alapvető mechanizmussá, amelyben az államot aktív, intelligens és erős entitásként definiálták, amely problémaalapú döntéshozatalt alkalmaz a többség érdekeinek hatékony képviselete érdekében (Stumpf 2009). A kialakított paternalista megközelítésben a kormány saját feladatának tekintette a stratégiai iránymutatások és az optimális választások meghatározását, azzal az elméleti célkitűzéssel, hogy a lehető legalacsonyabb költségen a lehető legjobb eredményeket biztosítsa (Gazdag 2018).

A jó kormányzat elvei mentén kialakuló centralizált rendszer egyebek mellett a külpolitika intézményi és döntéshozatali kereteit is meghatározta (Stumpf 2016; Visnovitz–Jenne 2021). Ezeket elsősorban a miniszterelnök munkaszervezeteiben és a külügyminisztériumban zajló intézményi reformok befolyásolták. A legmagasabb szinten a Miniszterelnökség 2010-es és a Miniszterelnöki Kabinetiroda 2015-ös létrehozása fontos fordulópont, hiszen a két minisztériumi szintű csúcsszerv kialakítása biztosította az egyéb kormányzati egységekkel kapcsolatos koordináció és kontroll lehetőségét (Müller–Gazsi 2023). Ez volt a helyzet a külügyek területén is, ahonnan kulcsfontosságú felelősségi körök kerültek a miniszterelnök csúcsszerveihez, egyebek mellett a nemzetközi stratégia kialakítása, az uniós ügyek, a nemzetközi fejlesztés, a nemzetközi kommunikáció vagy a külföldi hírszerzés. Noha e portfóliók némelyike időnként gazdát cserélt, a külpolitika kiemelt területeinek legfelül centralizált kontrollja a miniszterelnök központi szerepét jelzi a stratégiaalkotás, a döntéshozatal, és a külpolitikai retorika meghatározásában.

Ezeket a centralizációs tendenciákat felerősítették a külügyminisztériumban lezajlott változások. A minisztérium – a fentebb már jelzett irányok mentén – Szijártó Péter 2014-es kinevezését követően a mérsékelt nyugati orientációról a politikai-gazdasági tényezők priorizálása felé mozdult el. Ezek a tényezők két jelentős átalakulást eredményeztek. Először is az euroatlanti irányzat visszaszorítását a külpolitikai diverzifikáció javára, ami a globális kelet és dél nagyobb entitásaira szakosodott helyettes államtitkárságok felállításával, valamint a tapasztalt diplomáciai személyzet lecserélésével valósult meg (Uo.). Másodszer, az átnevezett Külgazdasági és Külügyminisztériumon (KKM) belül az újonnan kinevezett diplomáciai testület elsődleges feladata az EU-n kívüli gazdasági kapcsolatok bővítése lett (Rényi 2015).

Fenti reformokat szigorú ellenőrzés és központosítás révén hajtották végre, ami nemcsak a külpolitika átpolitizáltságát fokozta, de a minisztériumok munkatársainak önálló kezdeményezési képességét is erodálta (Müller–Gazsi 2023). Az ebből következő többszintű centralizáció a döntéshozatalt a vezető kormánypárt és a miniszterelnök politikai érdekeihez kötötte (Hettyey 2022). Ennek eredményeként a külpolitikát egy felülről lefelé irányuló formula határozta meg, amelyben a legmagasabb szint monopolizálta a stratégiaalkotást, a döntéshozást, és a külpolitikai narratíva meghatározását, miközben az implementáció az erős kontroll alá kerülő alegységeknél maradt.

Külpolitikai attitűdök

A tanulmány ebben a részben szekunder források és saját adatgyűjtés segítségével körvonalazza a magyar társadalom külpolitikai attitűdjeit. A jelenkori viszonyok összegzése előtt érdemes rámutatni, hogy a történelmi Magyarországon a külpolitikai narratívák alakítását az elitek uralták (Pritz 2006). A domináns történeti diskurzusok a nyugati entitásokkal való integrációtól, a független magyar hatalmi központ létrehozásán keresztül, a keleti birodalmak térhódításának elfogadásáig vagy elutasításáig terjedtek (Jeszenszky 2002; Pritz 2006). Bár a közvélemény nagy része nem volt abban a helyzetben, hogy ezeket az egymással versengő orientációkat komplex módon értelmezni tudja, a történelmi magyar társadalmak különböző fokú külpolitikai tájékozottsággal és öntudattal mindenképpen rendelkeztek. A történelmi tapasztalatok, az elit megosztottsága, valamint a konszenzuskultúra hiánya miatt ezek az attitűdök ugyanakkor ritkán voltak egységesek, inkább a széttöredezettség vagy polarizáció jellemezte őket. Korszaktól függően a megosztottság epicentrumában a nacionalizmus és a nemzeti függetlenség támogatása, vagy az alárendelt státusz elfogadása, ezáltal a biztonság, stabilitás és a gazdasági haladás biztosítása állt (Bibó [1946] 2015).

A hidegháborút követően ezek az egymásnak ellentmondó álláspontok ismét felszínre kerültek. Míg a rendszerváltást követően az euroatlanti integráció vált a külpolitika központi elemévé, addig a 2010-es évek nemzetközi folyamatainak többpólusúvá válását a multidimenzionális orientáció térnyerése jellemezte (Schmidt–Glied 2024). Bár a szakirodalom széles körben elemezte az irányváltás gazdasági és politikai aspektusait (Balogh 2022; Pap–Kitanics 2014; Varga–Buzogány 2021), kevés elemzés született az új orientációval kapcsolatos társadalmi attitűdökről. A témában végzett néhány közvélemény-kutatás ugyanakkor értékes eredményeket szolgáltatott, elsősorban a külföldi hatalmakkal kapcsolatos percepciók és a történelmi polarizáció aktuális megnyilvánulásainak feltárásával (Bíró-Nagy et al. 2023; Krekó 2018).

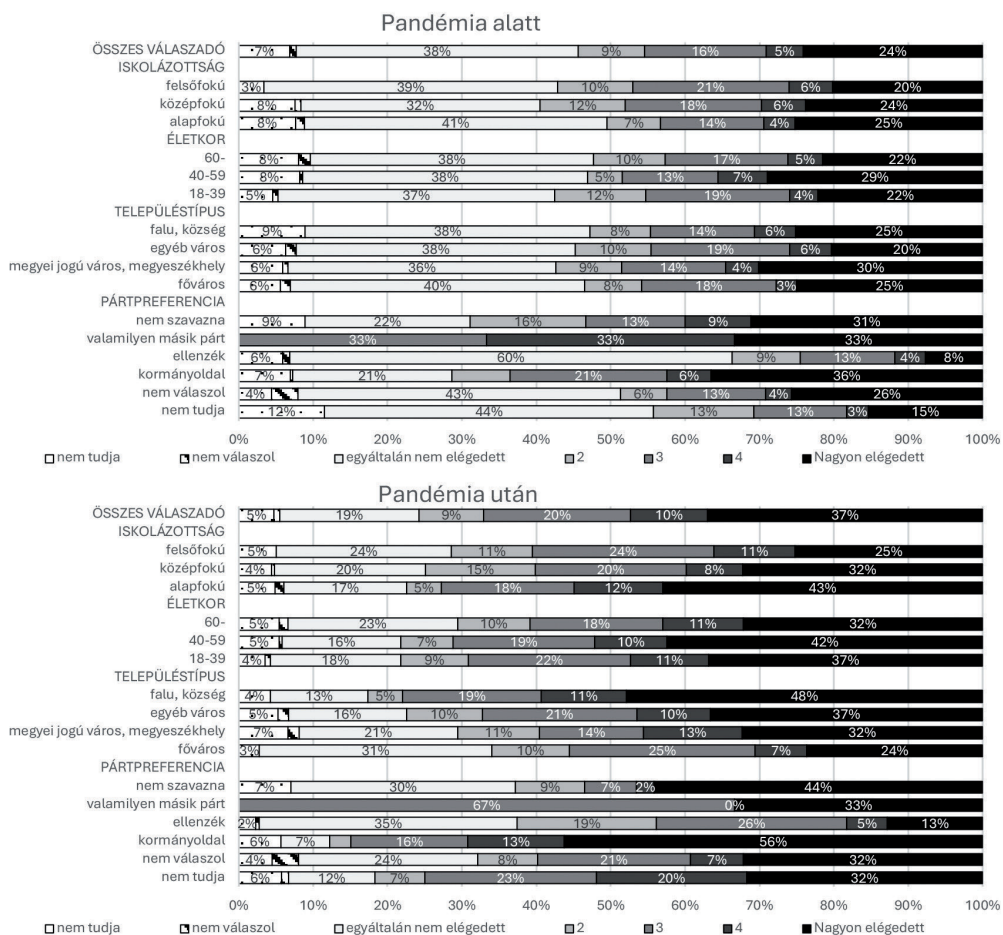
A közvélemény-kutatások eredményeinek egyik iránya a nyugati orientáció időállóságát jelzi. A TÁRKI 2000-ben végzett mérései szerint a korszakban a magyarok mintegy kétharmada támogatta az EU-hoz való csatlakozást, Magyarország NATO-tagságát pedig a válaszadók 64,8%-a pártolta (TÁRKI 2000). Körülbelül egy évtizeddel később, 2009-ben a megkérdezettek mintegy 57%-a vélekedett pozitívan a NATO-ról (Pew Research Center 2009), és 49%-uk bízott az EU-ban (Standard Eurobarometer 2009). A Globsec felmérései 2017-ben és 2024-ben is megerősítettek ezeket a pozitív attitűdöket. Felmérésük szerint 2017-ben a magyarok 61%-a tartotta előnyösnek az uniós tagságot, míg a NATO-tagságot 81%-uk vélte létfontosságúnak az ország biztonsága szempontjából. 2024-ben a válaszadók 86%-a kívánt az EU-ban maradni, 91%-uk pedig támogatta a NATO-tagság fenntartását (Hajdu et al. 2024; Milo et al. 2017). Bár az eredmények érzékeltetik a vélemények változásait, alapvetően az euroatlanti szövetségekbe és intézményekbe vetett közbizalom tartósságát jelzik (Krekó 2018).

A szekunder források által azonosított másik irány ezzel párhuzamosan a feltörekvő autoriter hatalmakkal szembeni attitűdök javulását jelzi. A Pew Research például az orosz befolyást negatívan értékelő percepciók csökkenését mérte, eredményeik alapján utóbbiak aránya a magyar válaszadók körében az 1991-es 56%-ról 2009-re 42%-ra csökkent (Pew Research Center 2009). Az elmozdulás az Oroszországgal kapcsolatos attitűdök növekvő polarizációjára is utal, amely a következő években is folytatódott. 2017-ben a magyar válaszadók 48%-a látta kedvezőtlenül Oroszországot, míg 39%-uk vélekedett pozitívan. 2023-ra ez a megosztottság tovább mélyült, 47% ellenezte a Moszkvával való szorosabb kapcsolatokat, 48% pedig támogatta azokat (Bíró-Nagy et al. 2023). Az elmúlt években hasonló módon javultak a Kínával kapcsolatos attitűdök. Krekó (2018) tanulmánya szerint a Kínával rokonszenvező attitűdök – egy 0-tól 100-ig terjedő skálán mérve – javuló tendenciát követtek, a 2007-ben mért 34-ről, 2014-re 46-ra, majd 2018-ban pedig 51%-ra növekedtek. A legfrissebb közvélemény-kutatások 2020-as évek elején is kimutatták ezt a tendenciát, sőt az USA és Kína megítélésének fokozatos kiegyenlítődését jelezték (Bíró-Nagy et al. 2023).

A fent idézett közvélemény-kutatások elsősorban intézmény- és országorientációs preferenciákat mértek, a magyar külpolitika társadalmi elfogadottságára csak közvetve utaltak. Jelen tanulmány emiatt saját adatfelmérést végzett, amelynek módszertana az aktuális szakirodalomra épült (Gaston–Aspinall 2021; Kleinberg 2022). Az N=800 fős mintán végzett adatfelvétel célja magyar válaszadók külpolitikai elégedettségének azonosítása volt a COVID–19 alatt és után. Az online önkitöltős kérdőív kitöltésére 2024. február 2. és 14. között került sor, így a világjárvány időszakával kapcsolatos attitűdöket retrospektív módszerrel mértük. A felmérés a 18 éves és idősebb válaszadókat célozta, a magyar lakosságra nézve reprezentatív volt nem, korcsoport, iskolai végzettség, és településtípus szempontjából. A válaszadók véletlenszerűen kerültek kiválasztásra, annak érdekében, hogy minden 18 év feletti magyar állampolgár egyenlő eséllyel tölthesse ki a felmérést. A feltett kérdések háromtól ötig terjedő skálán mérték a véleményeket.

1. ábra. Önnek mi a véleménye Magyarország külpolitikájáról?

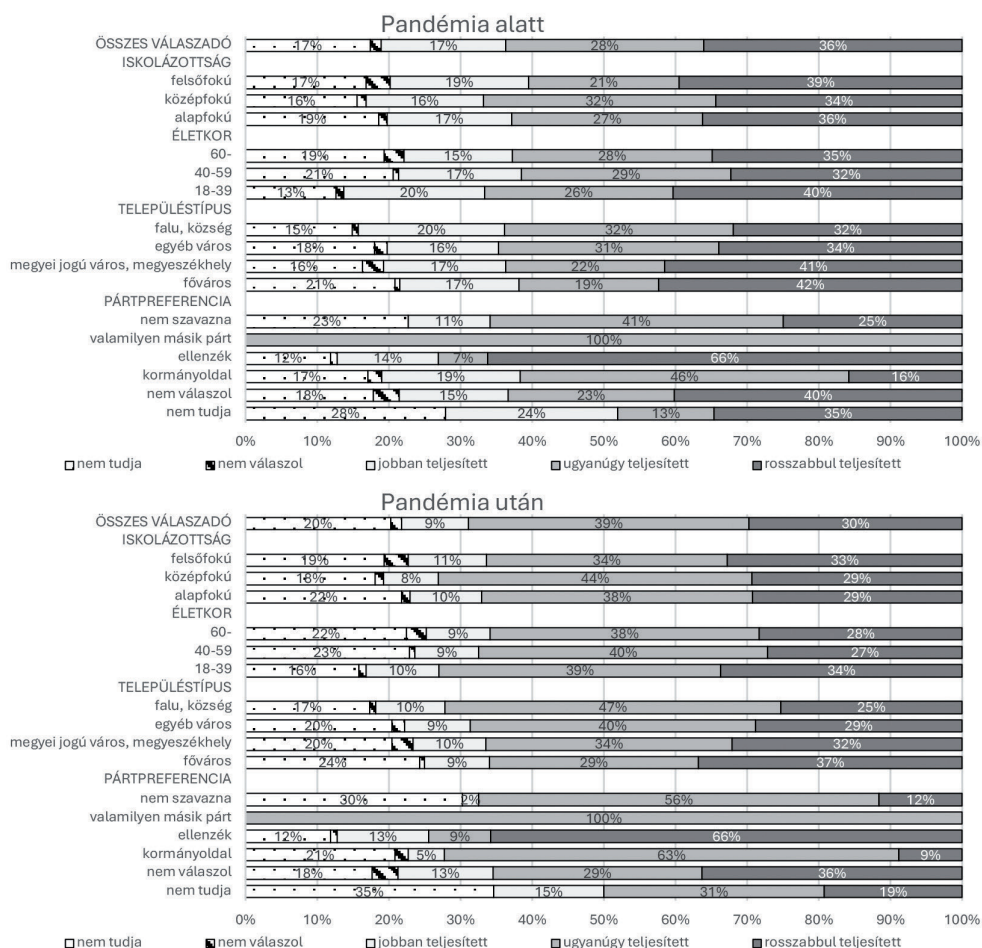
Forrás: Saját szerkesztés, adatfelvétel Fisherman's Online Kft.

A közvetlen elégedettségi mutatókat az 1. ábra szemlélteti. Az ábra legfontosabb tanulsága az elemzési időszakok közötti elégedettség javulása: a pandémiát követő időszakra a legnegatívabb válaszok aránya csökkent. Noha a javuló tendencia minden klaszterre jellemző, az egyes csoportokon belüli eltérések számottevők. Az iskolai végzettség tekintetében a világjárvány alatti túlnyomórészt negatív és jobbra kiegyenlített megítélés az azt követő időszakra átalakult, a javuló elégedettségi mutatók az alapfokú végzettségűeknél ugrásszerűen nőttek, míg a felsőfokú végzettségűek esetében mérsékelten. Az életkor esetében a változás kiegyenlítettebb volt, ellentétben a lakóhelytípusokkal, ahol a fővárosi válaszadók percepciói a világjárvány után is nagyrészt negatívak maradtak, a falvak viszont ugrásszerű javulást mutattak.

Míg ezek az arányok inkább fragmentációra utalnak, addig a pártpreferenciák esetében polarizáció azonosítható. A kormánypárti szavazók túlnyomórészt kedvezően, míg az ellenzéki szavazók többségében kedvezőtlenül nyilatkoztak; az arányokban történt változások ellenére ezek a többségi attitűdök a két periódus alatt változatlanok maradtak. Megjegyzendő, hogy a világjárvány idején a kormánypárti szavazók mutattak nagyobb mértékű deviációt, míg a világjárvány után ez inkább az ellenzéki szavazókra volt jellemző.

2. ábra. A magyar külpolitika jobban vagy rosszabbul teljesített az uniós átlagnál a világjárvány alatt és után?

Forrás: Saját szerkesztés, adatfelvétel Fisherman's Online Kft.

A közvetlen elégedettségi mutatók a percepciók általános javulását jelezték, bár jelentős csoporton belüli eltérések azonosíthatók.

A részletesebb kép kialakítása érdekében az adatfelvétel többváltozós módszertannal dolgozott, a közvetlen mellett a relatív attitűdöket is vizsgálta. Az így kapott eredményeket a 2. ábra ismerteti, ahol a válaszadók magyar külpolitikára vonatkozó közvetett értékelései az általuk megállapított uniós átlaghoz képest kerültek összegyűjtésre. Az eredmények alapján ismét általános trend az első és második periódus közötti percepciók javulása, a pozitív irányú változást azonban többségében a háromfokozatú skála középértékét jelző „ugyanúgy teljesített” opció jelezte.

A világválság idején a legkedvezőtlenebb vélemények a felsőfokú végzettségű válaszadók, a 18–39 évesek, a fővárosi lakosok és az ellenzéki szavazók körében összpontosultak. Bár a pandémia után a vélemények általánosságban javultak, ezekben a csoportokban a negatív attitűdök kiemelkedők, az ellenzéki csoportnál pedig változatlanok maradtak. A két periódus között számottevő pozitív változás a középfokú végzettségűek, a 40–59 évesek, a falvak és kormánypárti szavazók esetében volt azonosítható. Érdemes ismét rámutatni arra, hogy a javulás a skála középértékét képviselő relativizáló válaszhoz kötődik, még a kormánypárti szavazók körében is. Ez a jelzésértékű eredmény jól reflektál a kormányzat által gyakorta hangoztatott külpolitikai excepcionalizmus társadalmi megítélésére (Hettyey 2024).

Összességében a primer és szekunder eredmények egy összetett képet körvonalaztak, a külpolitikai attitűdök pedig egyszerre mutattak stabilitást és volatilitást. A regionális preferenciák tekintetében az euroatlanti orientáció az 1990-es évek óta stabil maradt, míg a feltörekvő hatalmakkal szemben egyre nagyobb polarizáció figyelhető meg. Az elégedettségi arányok kevésbé tűnnek stabilnak és eltéréseket mutatnak a vizsgált periódusok és a szociodemográfiai skálák között. A politikai preferenciák tűnnek az attitűdök legfontosabb meghatározó tényezőjének, ami jelzi a közvélemény tartós megosztottságát. Ebben a polarizációban a kisebbségi vélemények koherensebbek, hiszen inkább elutasítják a Fidesz külpolitikáját és a nyitottságot a feltörekvő hatalmak irányába, míg a többségi vélemények ellentmondásosak, hiszen egyszerre helyeslik a kormányzati külpolitikát és a kritizált euroatlanti orientációt.

A reprezentáció és részvétel lehetőségei

Az attitűdök áttekintését követően a tanulmány a külpolitikai érdekcsoportok és a nyilvánosság egészének külpolitikára gyakorolt befolyását vizsgálja. Amint az korábban bemutatottuk, a magyar külpolitikát egy felülről lefelé irányuló, centralizált és átpolitizált formula definiálja. Bár ezek a mintázatok nem szokatlanok, az intézményi fékek és ellensúlyok ideális esetben fenntartják a külpolitika megfogalmazásának relatív pluralizmusát (Gazdag 2018).

A vizsgált periódusban a magyar eset eltért ezektől az ideális példaktól, hiszen a legfelsőbb szint alatti aktorok csak korlátozottan tudták befolyásolni a külpolitikai irányokat. Ez vonatkozott mind az ellenzéki pártokra, mind pedig a parlamenti bizottságokra, amelyek egyike sem bírt olyan politikai és törvényhozási többséggel,

amelyek nyomást gyakorolhattak volna a kormánypártra. Ugyanez igaz a Fidesz-en belüli néhány kritikus véleményre. Ezek a bírálatok főként az euroatlantizmussal összefüggésben merültek fel, a kormánypárton belül ugyanis a feltörekvő autokratikus hatalmakkal való kapcsolatok javulása és ezzel párhuzamosan a nyugati szövetségekkel kialakított partnerségek romlása 2014 óta feszültségforrás volt (Stumpf 2024).

A formális politika képviselőin túlmenően elviekben a külpolitikai érdekcsoportok is befolyásolhatták a külügyi döntéshozást. Skonieczny (2017) ezek közé az érdekcsoportok közé a diaszpóra-szervezeteket, külföldi kormányzati lobbikat, a vállalási szervezeteket, a civil szervezeteket (*Non-Governmental Organization*, NGO) és vállalatokat sorolja. Elsőként a hazai szintre összpontosítva megállapítható, hogy a magyar érdekcsoportok külpolitikai befolyása meglehetősen korlátozott volt. A felsoroltak közül egyes privilegizált üzleti körök tekinthetők a legbefolyásosabbnak, mivel alkalomszerűen befolyásolni tudták a döntéshozást (Boda, 2020). Mindazonáltal lobbiképességük nem volt független a kormánytól és nagymértékben klientista favorizálástól függött (Panyi, 2020). Hasonló, de kevésbé befolyásos szimbiózis jellemezte a diaszpóra és a kormány közötti kapcsolatot. Ebben a partnerségben továbbra is a kormány bizonyult a fajsúlyosabb félnek, hiszen állampolgárságot, szavazati jogot, állami támogatásokat és segélyeket biztosított a diaszpórának (Herner-Kovács, 2014). Viszonzásképpen a diaszpóra aktív szerepet játszott Magyarország puha erejének növelésében, ez a szerep azonban nem járt együtt a külpolitikai orientáció módosításának lehetőségével. A diaszpórához hasonlóan a vállalási szervezetek, az akadémiai közösség és a szakmai egyesületek is korlátozottan tudták befolyásolni a külpolitikai döntéseket. Jellemző szerepük egyes konkrét diplomáciai folyamatok támogatása volt, elsősorban bilaterális viszonylatban.

Az érdekcsoportok közül az NGO-k különösen hátrányos helyzetben voltak. Nyugat-európai összehasonlításban a politikailag aktív NGO-k száma Magyarországon alacsony, 2010 óta csökkenő tendenciát mutat. A csökkenést több tényező okozta. Ezek közé tartozik a Nemzeti Együttműködési Alap 2011-es létrehozása, amely központosította az állami finanszírozást és az elosztási rendszert (Kákai 2013). A pénzügyi nehézségeket 2017-ben tovább nehezítette, hogy a kormány szigorú szabályokat vezetett be a külföldi finanszírozás visszaszorítására. Ezek a döntések csökkentették a politikailag aktív, de független szervezetek számát, így a megmaradt néhány szervezet külpolitikai szerepvállalása a minimálisra csökkent (Kákai–Glied 2017). Ezzel egyidejűleg a politikai érdekérvényesítés egyre inkább pártkötődésűvé vált. A kormánypárti oldalon ez az aktivizmus a kormánypárt által szervezett és támogatott GONGO-k (Government-Organized Non-Governmental Organization) részéről inkább a hivatalos irányvonal proponálását jelentette, a külügyek lényegi befolyásolásának lehetősége nélkül (Deák 2022). Noha az ellenzéki vagy független oldalon tapasztalható aktivizmus lehetővé tette egyes alternatív külpolitikai magyarázatok helyi és nemzeti szintű népszerűsítését, ugyanakkor a politikai döntéshozatalt nem tudta befolyásolni. Ha ez alapján vizsgáljuk a hazai szervezeteket, akkor a GONGO definíciónak Kapitány (2019) számításai szerint 54 civil szervezetből 13 felelt meg.

Ha ennek a vizsgálatba vont szervezeti körnek az adatait vizsgáljuk jól látható az arányeltolódás a GONGO-k irányába. Míg ez a 13 szervezet 2011-ben 61 millió forintból gazdálkodott, addig 2018-ban már 754 millió forintból, azaz bevételeik több mint tizenkétszeresére nőttek. A szerző szerint az arányeltolódás a kormányzat által ad hoc döntések révén megszerzett támogatásoknak köszönhető (2011-ben az ad hoc döntéseken alapuló támogatások 40 százaléka, 2018-ban már 70 százaléka került ezen szervezetekhez) (Kapitány 2019: 71). Ugyanakkor fontos kiemelni, hogy egy GONGO esetében nehéz elkülöníteni a szervezet értékeit és meggyőződését annak a kormánynak a politikájától, amely a GONGO-t létrehozta és/vagy finanszírozza annak érdekében, hogy felhasználja a politikai rendszer és a kormányzópárt hatalmának megerősítésére. Mindennek következtében minél nagyobb teret nyernek a GONGO-k, annál inkább megváltozik a független civil társadalom szerkezete, befolyásának mértéke, és csökken a közpolitikai – ezáltal a külpolitikai – érdekérvényesítő képessége (Deák 2022).

Bár Skonieczny (2017) érdekcsoportokat felsoroló listáján nem szerepel, a hazai médiakörnyezetet is célszerű megvizsgálni. Az ágazatban 2010 óta folyamatosak a centralizációs tendenciák, melyek a közszolgálati és kormánypárti műsorszolgáltatók lojalizálásától kezdve, az ellenzéki vagy független sajtó többségi részesezésének megszerzésén át, a helyi médiumok felvásárlásáig terjedtek (Adamczyk 2023). A folyamat eredményeként a médiakonglomerátum irányítására létrehozott KESMA ellenőrzése alá 2018-ra 476 különböző médium került (TASZ 2024). Bár ez számottevő hazai befolyást biztosított, az alapítvány gyakorlati mozgásteret a külpolitikai retorika területén a központilag kialakított direktívák közvetítésére korlátozódott. Hasonlóan korlátozott helyzetben találta magát a megmaradt ellenzéki vagy független sajtó. Esetükben kiemelendő, hogy egyes feltörekvő digitális médiaplatformok (pl. *Partizán*, *Telex*) az online téren keresztül a kormánytól mentes külpolitikai diskurzus alakításának fontos szereplőivé váltak, és tulajdonképpen de facto közszolgálati műsorszolgáltatóként működtek. Ennek a szerepkörnek a kialakulását elsősorban a Youtube és a hírmegosztásra alkalmas közösségi médiák (Facebook, Twitter) hazai elterjedése tette lehetővé, részben ellensúlyozva az online kormányzati kommunikáció előző években tapasztalható felerősödését (Merkovity, 2016; Kacziba, 2023).

Míg a Fidesz dominanciája nagymértékben korlátozta a hazai érdekcsoportok befolyását, addig az ország strukturális gyengeségei miatt bizonyos külföldi érdekekhez igazodnia kellett. A jelenleg nyilvánosan elérhető információk alapján e befolyás mértékéről kevés tudható. Egyes országok ugyanakkor sikerrel lobbizhattak a kormánynál. Ezek közé tartozik Kína, Oroszország, Törökország és Izrael, amelyek érdekei a szakirodalom véleménye szerint gyakorta estek egybe Magyarország EU-ban vagy NATO-ban képviselt álláspontjával (Gizińska–Uznańska 2024; Orenstein–Kelemen 2017). Eltérő célokkal, de az USA és az EU is sikeresen gyakorolt nyomást Magyarországra, például az Ukrajnának szánt segélycsomagokkal vagy Svédország NATO-tagságával kapcsolatos vétók feloldása kapcsán (Higgins 2024).

A külföldi kormányzatok a nagyvállalataik lobbitevékenységét is segítették. Ilyen eredményekre példa a Roszatom Paks 2-re vonatkozó építési engedélye, vagy a BYD és a CATL debreceni és szegedi gyárainak létrehozása. Ezek a beruházások ugyanakkor eltörpülnek a német autógyárak befolyásához képest, amelyek a 2010-es évek közepén a magyar GDP mintegy 4–5%-át termelték (Bán 2014). Ezek a vállalatok nemcsak adókedvezményekben és állami támogatásokban részesültek, de Magyarország támogatását élvezték az uniós jogalkotásban is (Panyi 2020).

A külpolitikára gyakorolt társadalmi hatások elemzésekor érdemes megvizsgálni a szélesebb nyilvánosság hatását is. E tekintetben a közvélemény befolyása lehet közvetlen vagy közvetett, előbbi esetben tömegmozgalmak gyakorolnak direkt nyomást a kormányra, utóbbiban a választói magatartás indirekt módon befolyásolja a döntéshozást (Forgas–Williams 2016). A közvetlen esettel kezdve megállapítható, hogy Magyarországon az elmúlt két évtizedben külpolitikai kérdésekben nem alakult ki önálló tömegmozgalom. A tisztán külpolitikai jellegű megmozdulások ritkák maradtak, és általában néhány budapesti külképviselet előtt tartott rövid demonstrációk formájában öltöttek testet. Megjegyzendő ugyanakkor, hogy a belpolitikai kérdésekben szervezett tömegdemonstrációknak visszatérő elemei voltak a külpolitikai irányvonalat kritizáló jelszavak és molinók is. Ezek közvetlen hatást ugyan nem gyakoroltak a külpolitikai orientációra, mégis jelezték, hogy a külügyi kérdések áttételesen jelen vannak a szélesebb társadalmi vitákban, és képesek a kormányzati döntésekkel szembeni mobilizáció részévé válni.

A közvetlen nyomásgyakorlással ellentétben a közvetett befolyás némiképpen kimutatható a magyar külpolitikában. Hatása megfigyelhető, ha közvélemény perpcióit és a választási eredményeket összevetjük a külpolitikai prioritásokkal, döntéshozatali gyakorlatokkal és szakpolitikai irányokkal. Ebben a tekintetben a prioritásokat a keleti nyitás testesítette meg, a döntéshozatali gyakorlatokat a felülről lefelé irányuló modell determinálta, míg a szakpolitikai irányokat a multidimenzionális balanszírozás jelezte. Egy komplex kép rajzolódik ki, ha ezeket összevetjük a közvélemény preferenciáival. Egyrészt a külpolitika voltaképpen tükrözte a többségi preferenciák alapjait azáltal, hogy fenntartotta az euroatlanti szervezetekben betöltött magyar szerepvállalást. Másrészt ezekhez kritikusan viszonyult és pragmatikus kapcsolatokat alakított ki ezen szervezetek legfőbb nemzetközi versenytársaival. Az ebből következő szakpolitikai produktum egy olyan külpolitikai koncepciót definiált, amelyben a többségi preferenciák reprezentációjának látszata megmaradt, ugyanakkor a kisebbségi attitűdök aránytalanul nagy képviseletet kaptak, különösen azok, amelyek egybevágtak a kormányzat saját érdekeivel.

Noha a modellben korlátozottan érvényesültek a többség preferenciái, ez nem tükröződött a választások során, sőt, a Fidesz négyet is kétharmados többséggel nyert meg. Ez arra utal, hogy a külpolitika marginális szerepet játszott a választások befolyásolásában: bár a szavazók jelentős hányadának külpolitikai preferenciái nem tükröződtek a szakpolitikai végeredményen, többségük láthatóan figyelmen kívül hagyta reprezentációjának hiányát. Ennek következtében a kormány hatékonyan korlátozta a közvetett társadalmi befolyás lehetőségeit: alkalmazkodott a stabil

többségi preferenciákhoz, ugyanakkor a döntéshozatali folyamat során egyes kisebbségi preferenciák képviselését részesítette előnyben.

Diskusszió

Az eredmények értelmezése a továbbiakban a magyar közvélemény külpolitikai attitűdprofiljának és befolyásolási potenciáljának elemzésével folytatódik. Az első célkitűzéssel kezdve megállapítható, hogy az eredmények összetett attitűdprofil körvonalaznak. Alapvető mintázatként a szekunder források stabil többségi euroatlanti irányultságot mértek, még a nyugati szervezeteket aktívan kritizáló kormánypárt szavazói körében is. Ez az ellentmondás a Fidesz néppárti jellegét és sokszínű szavazói bázisát tükrözi. A sokféleség magyarázza azt is, hogy a kormánypárti szavazók az euroatlanti orientáció mellett hajlamosak a feltörekvő autoriter hatalmakkal szemben is kedvezőbb véleményt formálni, ami preferenciáik dualitását jelzi. Ezzel szemben az ellenzéki szavazók következetesen elleneztek a kormány külpolitikai irányvonalát és negatív véleményt formáltak az euroatlanti versenytársokról.

A vélemények töredezettsége különösen a pandémia idején volt szembetűnő, amikor még a Fidesz-szavazók körében is alacsonyabb volt a külpolitika támogatottsága. Ez arra utal, hogy a pandémia során hozott külpolitikai döntések, például a vakcinák gyors beszerzése, közvetlenül érintették az állampolgárokat és kritikusabb reakciókat váltottak ki. Ez rávilágít a belpolitikai ügyek kulcsszerepére a külpolitikával kapcsolatos közvélemény formálásában: a választók érzékenyebben és kritikusabban reagáltak, amikor a fenyegetések közvetlenül érintették őket.

A pandémia utáni időszak ugyancsak jelezte a bel- és külpolitikai percepciók közötti szoros kapcsolatot, hiszen ez a mintavételi periódus egy másik jelentős fenyegetéssel, az orosz–ukrán háborúval esett egybe. A pandémiához hasonlóan a háború is jelentős biztonsági fenyegetést jelentett, azonban csak közvetve és korlátozottan érintette a válaszadók mindennapi életét. Ez a viszonylagos távolság, párosulva a kormány retorikájával – amely összhangban a közvélemény preferenciáival elhatárolódott a konfliktustól –, a külpolitika megítélésének javulásához vezetett. Az időszak eredményei fontos szociodemográfiai trendeket is feltártak: pozitívabb elégedettségi szintek voltak megfigyelhetők az alapfokú végzettségűek, a falusi lakosság és az idősebb generációk körében, sőt a direkt percepciókat mérő kérdések esetében az ellenzéki szavazók is javítottak véleményükön.

Ezek az eredmények lehetővé teszik a magyar közvélemény mintavételi időszakban jellemző külpolitikai attitűdprofiljának körvonalazását. A vizsgálat alapját a tanulmány elején felvázolt elméleti vélemények képezik, amelyek szerint a felülről lefelé irányuló modellben a közvélemény külpolitikai attitűdjeit az elitek, míg az alulról felfelé építkező formulában az egyéni vélemények és személyes preferenciák formálják (Kertzer 2023; Zaller 1992). Ezekkel az elvekkel összehasonlítva a magyar eset egy többrétegű mechanizmust tükröz, ahol a külpolitikai percepciókat

három egymással összefüggő szint: az elit narratívái, a társadalmi prioritások és az egyéni percepciók alakítják. Az elit szintjén a külpolitikai attitűdöket olyan történelmi diskurzusokban gyökerező, egymással versengő narratívák keretezték, mint a nyugati orientáció, a nemzeti függetlenségre való törekvés vagy a keleti tradíciók hangsúlyozása.

Ezek a narratívák viszonylag stabilak maradtak, és a nemzetközi folyamatok értelmezésének domináns keretrendszerét képezték. Az elit ezeket a diskurzusokat a külpolitikai intézkedések legitimálására és a közvélemény formálására használta, ugyanakkor a választók véleményének befolyásolását társadalmi és egyéni szűrők korlátozták. A társadalmi szinten a külpolitika másodlagos jelentőségű volt a belpolitikai kérdésekhez képest, ezen a szinten a közbeszédet a belső prioritások uralták. Az ebből fakadó relatív külügyi közömbösség fragmentált és ingadozóbb véleményekhez vezetett, mivel a belpolitikai fókusz csökkentette a külpolitikai attitűdök koherenssé tételének fontosságát. Az egyén szintjén számos személyes preferencia befolyásolta az elit által meghatározott külpolitikai diskurzusok szűrését. A külpolitikának tulajdonított prioritás a személyes érintettség szintjétől függően változott: nőtt, amikor az egyének úgy érezték, hogy a nemzetközi ügyek közvetlenül érintik őket és csökkent, amikor ez az érintettség hiányzott. Ez a változó nagyban befolyásolta a preferenciákat: közvetlen érintettség esetén a biztonság, stabilitás és jólét szempontjai kerültek előtérbe, közvetett érintettség esetén absztrakt attitűdök, mint az általános világnézet, ideológia vagy politikai hovatartozás is domináns szerephez juthattak. Ezek a nemzetközi események hatására „mozgó” tényezők hozzájárultak a percepciók volatilitásához, egyúttal magyarázzák a külpolitikával kapcsolatos attitűdök változékonyságát.

A különbségek ellenére ezek a szintek együttesen határozták meg a külpolitikai percepciókat, ami integrált attitűdformálásra utal (Eichenberg 2016). A felülről lefelé irányuló modell döntő szerepet játszott a külpolitikai narratívák stabilitásának biztosításában, ezáltal a társadalmi és egyéni percepciók formálásában. Az alulról felfelé építkező formula befolyásolta a külpolitika jelentőségével kapcsolatos társadalmi és egyéni véleményeket, és ezáltal meghatározta a rendelkezésre álló külpolitikai narratívák szelekciójának formáit (Kertzer 2023). Az így kialakult attitűdprofil tehát a legfontosabb alapelvek esetében stabil preferenciák, a kevésbé központi kérdések esetében azonban változékonyság alakította.

Az attitűdök értelmezése után a diszkusszió, a nyilvánosság döntéshozatalára gyakorolt potenciális befolyását értékeli. Ebben az elméleti részben ismertetett kombinált modellt hasznosítjuk, amely a külpolitikára gyakorolt befolyás azonosításakor a politikai intézmények központosításának szintjét, a társadalmi széttagoltság viszonyait és a közpolitikai hálózatok feletti ellenőrzés mértékét vizsgálta (Gourevitch 1986; Katzenstein 1985).

A politikai intézmények helyzetét tekintve az eredmények egy erősen centralizált rendszert azonosítottak. A külügyi rendszert 2010 óta a felülről lefelé irányuló döntéshozatal jellemezte, a kulcsfontosságú tervezési és döntéshozatali hatáskörök a miniszterelnök köré szervezett hivatalokban összpontosultak (Müller–Gazsi 2023).

A nagyfokú centralizáció mellett a decentralizált vagy alacsonyabb szintű kormányzati egységek befolyása csak korlátozottan tudott érvényesülni, a KKM szerepe is inkább az implementáció felé tolódott el. A társadalmi homogenitás hiánya, amely a kombinált elemzési modell második faktora, felerősítette a centralizációs tendenciákat, hiszen korlátozta a nyilvánosság kollektív befolyásolási képességét.

Ebben a tekintetben az előző fejezet különbséget tett a közvetlen és a közvetett befolyás között. A közvetlen befolyásolás, mint például a tömegdemonstrációkon keresztül történő nyomásgyakorlás, Magyarországon külpolitikai kérdésekben ritka maradt. Ez részben a külpolitika másodlagos szerepével magyarázható, másrészt azzal, hogy a kormányzat nem kérdőjelezte meg az ország euroatlanti tagságait, ezzel fenntartva a többség és a vezető politikai elit közötti konszenzust (Dreher 2023). Ráadásul az EU- és NATO-tagság támogatásától eltekintve a magyar közvélemény nem alakított ki pártpreferenciákon átívelő konszenzust a külpolitika egyéb kérdéseiben, ami többek között a pártpolitikai megosztottságra, a konszenzuskultúra hiányára, valamint a külpolitika másodlagos jellegére vezethető vissza. Ez a fragmentáció csökkentette a külpolitikára gyakorolt közvetett befolyást és biztosította a kormány számára a külpolitikai preferenciák szelektív képviselésének lehetőségét. Ennek eredményeként a Fidesz igazodott az euroatlanti integráció többségi preferenciájához, de az érdekeinek megfelelő kisebbségi álláspontokat képviselte.

Az erős állam és a széttagolt társadalom kombinációja lehetővé tette közpolitikai hálózatok feletti ellenőrzést is. Az eredmények a pluralista részvétel egyetlen valódi bizonyítékát a gazdasági szereplők és a külső lobbicsoportok körében mutatták ki, amelyeknek alkalmanként sikerült befolyásolniuk a döntéshozatalt (Boda 2020). Mindazonáltal ezeket a behatásokat általában gazdasági vagy nemzetközi érdekek vagy a kettő együtt vezérelte, ezáltal a felülről lefelé irányuló döntéshozatali kereteket alapvetően nem befolyásolták. A központosított rendszer ugyanakkor nem akadályozta az érdekcsoportok alternatív külpolitikai magyarázatainak disszeminációját. Ezek az alternatív narratívák a közbeszéd és a külügyi diskurzus részévé váltak, a választói preferenciákban megjelentek; azonban a döntéshozást csak korlátozottan tudták befolyásolni. Ebből következően a külpolitika közpolitikai hálózatait a tervezéstől a döntéshozatalon át a végrehajtásig túlnyomórészt a kormányzat irányította, korlátozott lehetőséget hagyva a nem állami szereplők részvételére.

A tanulmány eredményei ezen a ponton lehetővé teszik a kutatási kérdés vizsgálatát. A bevezetőben megfogalmazott kérdés arra kereste a választ, hogy a magyar közvélemény külpolitikai percepciói mennyiben tükröződtek a kormány hivatalos irányvonalában, valamint, hogy az attitűdök a különböző érdekcsoportok reprezentációján és a nyilvánosság befolyásán keresztül milyen mértékben jelentek meg a szakpolitikai döntéshozatalban. Az eredmények azt mutatják, hogy a magyar közvélemény külügyi percepciói csak korlátozott mértékben tükröződtek a hivatalos külpolitikai irányvonalban. Bár a kormányzat igazodott az euroatlanti tagságok fenntartásának többségi preferenciájához, azonban nagy mozgástérrel

rendelkezett a társadalmi attitűdök szelektív képviselésében. Ebből következően a külpolitikai orientáció inkább azokat kisebbségi attitűdöket reprezentálta, amelyek egybecsengtek a Fidesz érdekeivel. Ez a széles mozgástér elsősorban a közvetlen és közvetett részvétel ellehetetlenítéséből, valamint a döntéshozatali folyamat monopolizálásából következett.

Az erre vonatkozó eredmények azt mutatják, hogy a nyilvánosság különböző szintjeinek és szereplőinek korlátozott lehetőségei a politikai intézmények és közpolitikai hálózatok feletti kormányzati kontrollból következtek, amely kiegészült a történelmileg széttagolt és jelenleg polarizált társadalmi attitűdök szelektív képviselésének lehetőségével. Ennek eredményeként egy ellentmondásos külpolitikai orientáció alakult ki, amely az euroatlanti tagságok fundamentumának tiszteletben tartásán túl csak alkalmanként felelt meg nyugati szövetségeink érdekeinek és – ami még fontosabb – a magyar közvélemény többsége preferenciáinak.

Konklúzió

A tanulmány a magyar közvélemény külpolitikával kapcsolatos attitűdjeit és azok szakpolitikára gyakorolt hatását vizsgálta a pandémia alatti és utáni időszakra fókuszálva. Az eredmények megerősítik az integrált külpolitika-formálásra vonatkozó elméleti érveket. Míg az attitűdök kialakulásában vertikális és horizontális megközelítések egyaránt szerepet játszottak, addig a szakpolitika kialakításában a felülről lefelé irányuló mechanizmusok domináltak. Ez az aszimmetria rendszerspecifikus jelleget tükröz: a Fidesz által létrehozott illiberális rendszer ugyan kisajátította a politikai döntéshozatalt és nagymértékben befolyásolta a percepciókat, de teret hagyott az egyéni választásoknak.

Ezen keretek között az intézményi centralizáció hatékony megvalósítása, a nem kormányzó elitcsoportok meggyengítése, a politikai kommunikáció dominanciája, és a társadalmi széttagoltság kihasználása lehetővé tette a kormány számára a külpolitika monopolizálását. Ugyanakkor ezek a tendenciák olyan alapelvek képviselésével párosultak, mint az euroatlanti tagságok fenntartása, a külpolitikai narratívák pluralizmusa, valamint a szűkülő, de még létező médiaalternatívák jelenléte. Ez a dichotómia, kombinálva a külpolitikával szembeni általános közömbösséggel, egy többszintű berendezkedéshez vezetett, amelyben a magyar kormány eddig tiszteletben tartotta a közvélemény konszenzusának alapjait, de szelektíven értelmezte annak irányait és saját érdekeivel összhangban alakította a szakpolitikai döntéseket.

Támogatói információk

A tanulmány „A közösségi média meghódítása? Magyarország és Görögország digitális nyilvános diplomáciája a COVID–19 pandémia időszakában” című PD138100. sz. OTKA kutatás keretében készült.

Irodalom

- Adamczyk, Wojciech (2023): Investigative Journalism in the Era of a Crisis of Democracy: The Example of Hungary. *Barometr Regionalny. Analizy i Prognozy*, 19., (1), pp. 83–93. <https://doi.org/10.56583/br2187>
- Adler, Emanuel (2008): The Spread of Security Communities: Communities of Practice, Self-Restraint, and NATO's Post-Cold War Transformation. *European Journal of International Relations*, 14., (2), pp. 195–230. <https://doi.org/10.1177/1354066108089241>
- Almond, Gabriel (1960): The American People and Foreign Policy. *Praeger*
- Almond, Gabriel (1956): Public Opinion and National Security. *Public Opinion Quarterly*, 20., (2), pp. 371–378.
- Atamanenko, Alla–Konopka, Natalia (2022): Russia's and China's Vaccine Diplomacy in Central and Eastern Europe. *Copernicus Political and Legal Studies*, 1., (1), pp. 7–13. <https://doi.org/10.15804/CPLS.2022101>
- Balogh, Péter (2022): Clashing geopolitical self-images? The strange co-existence of Christian bulwark and Eurasianism (Turanism) in Hungary. *Eurasian Geography and Economics*, 63., (6), pp. 726–752. <https://doi.org/10.1080/15387216.2020.1779772>
- Bán Zoltán (2014): A német autóipar és az innovációs lemaradás problémája. *HOLDBlog*. <https://hold.hu/holdblog/nemet-autoipar-tudasdeficit-europai-unio-gazdasag>
- Bartha, Dániel (2018): Brussels cannot fire Hungary – Foreign policy of the new Orbán government. *Centre for Euro-Atlantic Integration and Democracy*. <https://www.ceid.hu/wp-content/uploads/2018/04/ceid-Perspectives-Foreign-policy-2018.pdf>
- Baum, Matthew A.–Potter, Phillip B. K. (2015): *War and Democratic Constraint: How the Public Influences Foreign Policy*. Princeton: Princeton University Press.
- Bibó, István (2015): *The Miseries of East European Small States*. In *The Art of Peacemaking*. New Haven: Yale University Press, pp. 130–180. <https://doi.org/10.12987/yale/9780300203783.003.0003>
- Bíró-Nagy, András–Juhász, Vanessza–Szászi, Áron–Varga, Attila (2023): The World Through Hungarian Eyes – Foreign Policy Attitudes in Hungary in 2024. *Friedrich-Ebert-Stiftung – Policy Solutions*. https://www.policysolutions.hu/userfiles/elemzes/361/policy_solutions_the_world_through_hungarian_eyes_2024.pdf
- Boda Zsolt (2020): *Ki dönt? Kormányzási stílusok és közpolitikai változás Magyarországon 2002–2014*. Budapest: Gondolat.
- Deák Izabella (2022): A kormányzat által létrehozott nem kormányzati szervezetek típusai [Types of Non-Governmental Organizations Created by the Government]. *Pro Futuro*, 12., (2), pp. 141–158. <https://doi.org/10.26521/profuturo/2022/2/12395>
- Deregözü, Murat (2019): Hungary & Russia – Who really wants what? *Köz-Gazdaság*, 14., (3), pp. 227–238. <https://doi.org/10.14267/RETP2019.03.17>
- Dreher, Rod (2023): Viktor Orban: West Is 'In a war with Russia.' *The American Conservative*. <https://www.theamericanconservative.com/viktor-orban-we-are-in-a-war-with-russia>
- Dudlák Tamás (2023): Béke minden áron: Oroszország ukrainai inváziója a magyar kormány diskurzusában. *Pólusok*, 4., (2), pp. 56–79. <https://doi.org/10.15170/PSK.2023.04.02.04>
- Efimova, Anna–Strebkov, Denis (2020): Linking Public Opinion and Foreign Policy in Russia. *The International Spectator*, 55., (1), pp. 93–111. <https://doi.org/10.1080/03932729.2019.1700040>
- Eichenberg, Richard C. (2016): Public Opinion on Foreign Policy Issues. In: *Oxford Research Encyclopedia of Politics*. Oxford: Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190228637.013.78>

- Enyedi, Zsolt–Szabó, Andrea (2022): Opposition voters do not share their parties' pro-Ukraine stance. *Telex*. <https://telex.hu/english/2022/05/27/opposition-voters-do-not-share-their-parties-pro-ukraine-stance>
- Farkas, Andrew Z.–Pap, Norbert–Reményi, Péter (2016): Hungary's place on Eurasian rail land bridges and the eastern opening. *Hungarian Geographical Bulletin*, 65., (1), pp. 3–14. <https://doi.org/10.15201/hungeobull.65.1>
- Forgas, Joseph P.–Williams, Kipling D. (2016): Social Influence. *Psychology Press*. <https://doi.org/10.4324/9781315783031>
- Flockhart, Trine (2016): Constructivism and foreign policy. In: S. Smith, Andrew–Hadfield, T.–Dunne, T. (Eds.): *Foreign Policy: Theories, Actors, Cases*, 3., pp. 79–94. Oxford: Oxford University Press.
- Gaston, Sophia–Aspinall, Evie (2021): UK Public Opinion on Foreign Policy and Global Affairs: Annual Survey – 2021. *British Foreign Policy Group*. <https://yorkshirebylines.co.uk/wp-content/uploads/2021/02/BFPG-Annual-Survey-2021-Embargoed-00.01-17-02-Low-Res3876.pdf>
- Gazdag Ferenc (2018): *Három évtized magyar külpolitikája (1989–2018)*. Budapest: Ludovika Kiadó.
- Gizińska, Ilona–Sadecki, Andrzej (2023): Hungary's strained relations with the US: betting it all on Trump. *Centre for Eastern Studies (OSW) – Commentary*, 554., pp. 1–5.
- Gizińska, Ilona–Uznańska, Paulina (2024): China's European bridgehead. Hungary's dangerous relationship with Beijing. *OSW Commentary*, 590., pp. 1–7.
- Gourevitch, Peter (1986): *Politics in Hard Times*. Ithaca: Cornell University Press.
- Hajdu, Dominika–Klingová, Katarína–Szicherle, Patrik–Kazaz, Jana–Musilová, Viktoria (2024): *Globsec Trends 2024*.
- Herner-Kovács, Eszter (2014): Nation Building Extended: Hungarian Diaspora Politics. *Minority Studies*, 17, pp. 55–67.
- Hettyey, András (2022): The illusion of autonomy and new others: role conflict and Hungarian foreign policy after 2010. *Journal of International Relations and Development*, 25., (1), pp. 260–294. <https://doi.org/10.1057/s41268-021-00228-w>
- Hettyey, András (2024): Unique, better, model, leader: Claims of exceptionality in Hungary's foreign policy and beyond. *New Perspectives*, 32., (4.), pp. 368–385. <https://doi.org/10.1177/2336825X241282597>
- Higgins, Andrew (2023): Orban's Dream of an Illiberal Pan-European Alliance Is Fading. *The New York Times*. <https://www.nytimes.com/2023/11/08/world/europe/viktor-orban-hungary-europe-alliance.html>
- Higgins, Andrew (2024): Hungary's Parliament Approves Sweden's NATO Bid After Stalling. *The New York Times*. <https://www.nytimes.com/2024/02/26/world/europe/sweden-nato-hungary.html>
- Holsti, Ole R. (1992): Public Opinion and Foreign Policy: Challenges to the Almond-Lippmann Consensus. *Mershon. International Studies Quarterly*, 36., (4.), pp. 439–466.
- Jastramskis, Mazvydas (2023): Foreign Policy Preferences and Vote Choice Under Semi-Presidentialism. *Political Research Quarterly*, 76., (2), pp. 899–914. <https://doi.org/10.1177/10659129221119201>
- Jeszenszky Géza (2002): A magyar külpolitika fő irányai a század utolsó évtizedében. In: Pritz Pál–Zeidler Miklós–Sipos Balázs (Szerk.): *Magyarország helye a 20. századi Európában*. Budapest: Magyar Történelmi Társulat, pp. 169–184.
- Kacziba, Péter (2023): Magyar kormányzati szereplők digitális diplomáciai tevékenysége a Twitteren (2021–2022). *Pólusok*, 4., (1), pp. 2–26. <https://doi.org/10.15170/PSK.2023.04.0101>
- Kákai László (2013): Nemzeti Civil Alapprogram és Nemzeti Együttműködési Alap: Hasonlóságok és különbségek a régi és az új támogatási alapok között. *Civil Szemle*, 10., (3), pp. 45–71.

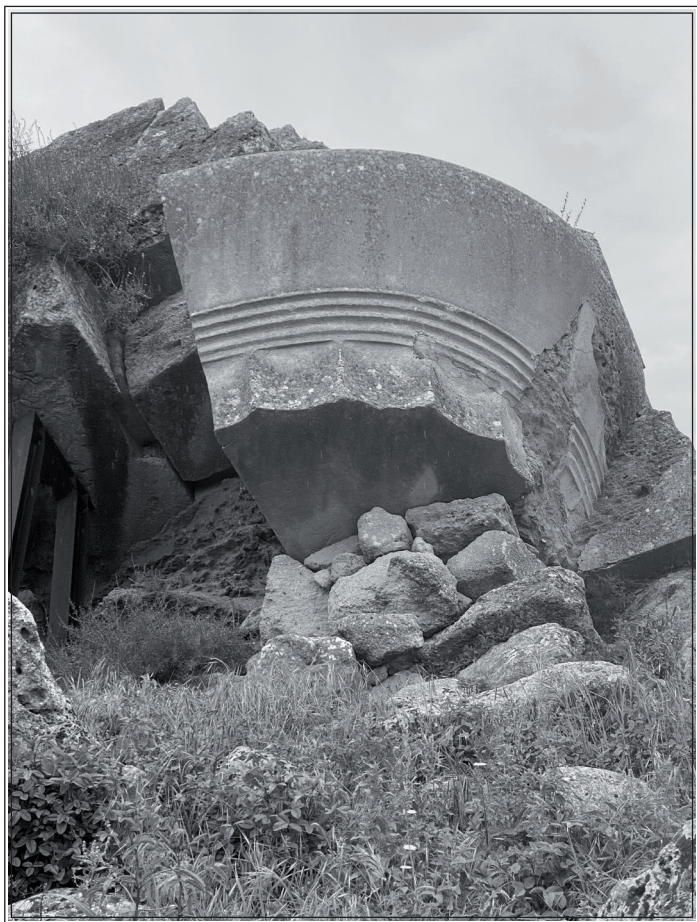
- Kákai, László–Glied, Viktor (2017): Sketch of the Hungarian non-profit sector after the regime change. *Civil Szemle*, 14., (3), 13–33.
- Kalotay, Kálmán (2022): The War in Ukraine Deals a Blow to Russia's Foreign Direct Investment Links. *SSRN Electronic Journal*. <https://doi.org/10.2139/ssrn4050049>
- Kapitány Balázs (2019): Egy civil alszektor „államosítása”. *Civil Szemle*, 16., (4.), pp. 61–79.
- Katzenstein, Peter (1985): *Small States in World Markets*. Ithaca: Cornell University Press.
- Kertzer, Joshua D. (2023): Public Opinion about Foreign Policy. In: Huddy, D.–Sears, O.–Lavy, J. S.–Jerit, J. (Eds.): *The Handbook of Political Psychology*. pp. 447–485. Oxford: Oxford University Press.
- Kazharski, Aliaksei–Makarychev, Andrey (2021): Russia's Vaccine Diplomacy in Central Europe: Between a Political Campaign and a Business Project. *Mezinárodní Vztahy*, 56., (4.), pp. 131–146. <https://doi.org/10.32422/mv-cjir1820>
- Kempe, Frederick (2024): China and Europe confront a 'moment of truth.' *Atlantic Council, Inflection Points Today*. <https://www.atlanticcouncil.org/content-series/inflection-points/china-and-europe-confront-a-moment-of-truth>
- Kleinberg, Katja B. (2022): Public Opinion Surveys. In: P. A. Mello–F. Ostermann (Eds.): *Routledge Handbook of Foreign Policy Analysis Methods*. pp. 370–384. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003139850-28>
- Koenen, Kristina (2023): *Hungary on its own path. Geopolitical Intelligence Services AG, GIS Report*. <https://www.gisreportsonline.com/r/hungary-foreign-policy>
- Kopper, Ákos–Szalai, András–Góra, Magdalena (2023): Populist Foreign Policy in Central and Eastern Europe: Poland, Hungary and the Shock of the Ukraine Crisis. In: Philip Giurlando–Daniel F. Wajner (Eds.): *Populist Foreign Policy – Regional Perspectives of Populism in the International Scene*. pp. 89–116. London: Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-031-22773-8_4
- Krekó, Péter (2015): Turn towards the East or a new equilibrium? Matters of debate in Hungarian foreign policy. *Friedrich Ebert Stiftung*, pp. 3–23.
- Krekó Péter (2018): Oroszország a magyar közvéleményben. In: *Társadalmi Riport 2018*. pp. 382–396. Budapest: TÁRKI.
- Lippmann, Walter (1955): *Essays in the Public Philosophy*. Little, Brown.
- Matolcsy György (2023): *Magyar jövőkép és stratégia 2010–2030*. Budapest: Pallas Athéné Könyvkiadó.
- Merkovity Norbert (2016): Az önmediatizáció jelensége az online politikai kommunikációban. *Politikadományi Szemle*, 25., (2.), pp. 111–132.
- Milo, Daniel–Klingová, Katarína–Hajdú, Dominika (2017): *Globsec Trends 2017*. https://www.globsec.org/sites/default/files/2017-09/globsec_trends_2017.pdf
- Morgenthau, Hans (1948): Politics among nations: the struggle for power and peace ([1st ed.]). New York: A. A. Knopf.
- Müller, Patrick–Gazsi, David (2023): Populist Capture of Foreign Policy Institutions: The Orbán Government and the De Europeanization of Hungarian Foreign Policy. *JCMS: Journal of Common Market Studies*, 61., (2.), pp. 397–415. <https://doi.org/10.1111/jcms.13377>
- Naim, Moises (2009): What is a Gongo. In: Mansbach, Richard W.–Edward, Rhodes (Eds.): *Global Politics in a Changing World: A Reader*. Belmont: Wadsworth/Cengage Learning.
- Naim, Moises (2009): What is a Gongo? How government-sponsored groups masquerade as civil society. *Foreign Policy*, October 13.
- Oktay, Sibel (2018): Clarity of responsibility and foreign policy performance voting. *European Journal of Political Research*, 57. (3.), pp. 587–614. <https://doi.org/10.1111/1475-6765.12251>
- Orbán, Balázs (2023): *Hussar Cut: The Hungarian Strategy for Connectivity*. Budapest: MCC Press.

- Orenstein, Mitchell A.–Kelemen, Daniel R. (2017): Trojan Horses in EU Foreign Policy. *JCMS: Journal of Common Market Studies*, 55., (1), pp. 87–102. <https://doi.org/10.1111/jcms.12441>
- Page, Benjamin I.–Shapiro, Robert Y. (1992): *The rational public: Fifty years of trends in Americans' policy preferences*. Chicago: University of Chicago Press.
- Panyi, Szabolcs (2020): How Orbán played Germany, Europe's great power. *Direkt36*. <https://www.direkt36.hu/en/a-magyar-nemet-kapcsolatok-rejtett-tortenete>
- Pap, Norbert–Kitanics, Máté (2014): Hungary and the Balkans. *Megatrend Revija*, 11., (4.), pp. 219–240. <https://doi.org/10.5937/MegRev1404219P>
- Pew Research Center. (2009): *End of Communism Cheered but Now with More Reservations*. <https://www.pewresearch.org/global/2009/11/02/chapter-9-rating-the-eu-and-nato/>
- Powlick, Phillip J.–Katz, Andrew Z. (1992): Defining the American Public Opinion/Foreign Policy Nexus. *Mershon International Studies Review*, 42., (1), pp. 29–61.
- Pritz Pál (2006): Magyar külpolitikai gondolkodás a 20. században. In: Pritz Pál–Sipos Balázs–Zeidler Miklós (Szerk.): *Magyar külpolitikai gondolkodás a 20. században*, pp. 4–38. Budapest: Magyar Történelmi Társulat.
- Rényi Pál Dániel (2015): Kinizsi fekete serege. *Magyar Narancs*. <https://magyarnarancs.hu/belpol/d-kinizsi-fekete-serege-93029>
- Rényi Pál Dániel (2022): Ugyanolyan rossz véleménnyel vannak a magyarok Ukrajnáról, mint Oroszországról. 444. <https://444.hu/2022/05/09/ugyanolyan-rossz-velemennyel-vannak-a-magyarok-ukrajnarol-mint-oroszorszagrol>
- Risse-Kappen, Thomas (1991): Public Opinion, Domestic Structure, and Foreign Policy in Liberal Democracies. *World Politics*, 43., (4.), pp. 479–512. <https://doi.org/10.2307/2010534>
- Rosenau, James N. (1980): *The Study of Global Interdependence: Essays on the Transnationalisation of World Affairs*. Asbury: Nichols.
- Schlipphak, Bernd–Treib, Oliver (2017): Playing the blame game on Brussels: the domestic political effects of EU interventions against democratic backsliding. *Journal of European Public Policy*, 24., (3), pp. 352–365. <https://doi.org/10.1080/13501763.2016.1229359>
- Schmidt, Andrea–Glied, Viktor (2024): Pragmatic foreign policy of Hungary in the shadow of the Russian–Ukrainian war. *Eastern Journal of European Studies*, 15., (Special Issue), pp. 247–267. <https://doi.org/10.47743/ejes-2024-SI12>
- Skonieczny, Amy (2017): Corporate Lobbying in Foreign Policy. In: *Oxford Research Encyclopedia of Politics*, pp. 1–24. Oxford: Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190228637013420>
- Standard Eurobarometer. (2009): *Standard Eurobarometer 71 – Spring*. <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/829>
- Stumpf András (2024): Németh Zsolt: „Ha nem lennénk NATO-tagok, jelenleg nem Ukrajna védekezne egy orosz támadással szemben, hanem mi”. *Válasz Online*. <https://www.valaszonline.hu/2024/05/08/nemeth-zsolt-nato-ukrajna-oroszorszag-magyar-atlanti-tanacs-konferencia-szuverenitas>
- Stumpf István (2009): Az állam újrafelfedezése és a Neoweberiánus állam. In: Virág György (Szerk.): *OKRI Szemle*, pp. 110–124. Országos Kriminológiai Intézet.
- Stumpf, István (2016): Reinventing government and the separation of powers. *Hungarian Journal of Legal Studies*, 77., (1), pp. 42–58.
- Szabó Palócz Orsolya (2021): Politikai ellenségképzés a Covid–19 járvány tükrében. *Pólusok*, 2., (2), pp. 50–65. <https://doi.org/10.15170/PSK.202102.0203>

- Tang, Wenfang (2005): *Public Opinion and Political Change in China*. Redwood City: Stanford University Press.
- TÁRKI. (2000): *Elemzések a gazdasági és társadalompolitikai döntések előkészítéséhez 10*. <https://www.tarki.hu/adatbank-h/kutjel/pdf/a102.pdf>
- Tarrósy, István–Vörös, Zoltán (2014): Hungary's global opening to an interpolar world. *Politeja*, 11, (28.), pp. 139–162. <https://doi.org/10.12797/Politeja.11.2014.28.06>
- TASZ (2024): KESMA-per: Kérdések és válaszok [KESMA Lawsuit: Questions and Answers]. In: *Hungarian Civil Liberties Union*. <https://tasz.hu/kesma-per-kerdesek-es-valaszok>
- Varga, Mihai–Buzogány, Áron (2021): The Foreign Policy of Populists in Power: Contesting Liberalism in Poland and Hungary. *Geopolitics*, 26., (5.), pp. 1442–1463. <https://doi.org/10.1080/14650045.2020.1734564>
- Vass, István (2023): "I Don't Believe the Preachers of the Twilight of the West" – An Interview with former Hungarian Foreign Minister Geza Jeszenszky. *The Long Brief*. <https://longbrief.com/interview-with-geza-jeszenszky-twilight-of-the-west-foreign-policy-diplomacy-china-eu-india>
- Venne, Francois (2022): China in Hungary: Real Threat or False Alarm? In: *Center for European Policy Analysis (CEPA)*. (17+1). <https://cepa.org/comprehensive-reports/china-in-hungary-real-threat-or-false-alarm>
- Vísnovitz, Péter–Jenne, Erin K. (2021): Populist argumentation in foreign policy: the case of Hungary under Viktor Orbán, 2010–2020. *Comparative European Politics*, 19., (6.), pp. 683–702. <https://doi.org/10.1057/s41295-021-00256-3>
- Waisová, Šárka (2020): Central Europe in the new Millennium: The new Great Game? US, Russian and Chinese interests and activities in Czechia, Hungary, Poland and Slovakia. *UNISCI Journal*, 18., (54.), pp. 29–48. <https://doi.org/10.31439/UNISCI-96>
- Walt, Stephen M. (1998): International Relations: One World, Many Theories. *Foreign Policy*, 110., pp. 29–46.
- Zaller, John R. (1992): *The Nature and Origins of Mass Public Opinion*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Zimmerman, William (2002): *The Russian People and Foreign Policy: Russian Elite and Mass Perspectives, 1993–2000*. Princeton: Princeton University Press.

Fotó/István Péter Németh